

## **ЛИМИТИ ДЕЛОВАЊА МАСОВНИХ МЕДИЈА У КРЕИРАЊУ КУЛТУРЕ МИРА**

**Сажетак:** Масовни медији, и медији уопште, имају изузетно важну улогу у сваком друштву, као и у свакодневном животу људи. Та улога је била круцијална и пре него што се број и врста медија, па самим тим и начина њиховог деловања вишеструко мултипликовала дигитализацијом и миграцијом у онлајн дигиталне просторе. Данас имамо ситуацију да се одређени број људи радије информише преко друштвених него преко традиционалних медија, чак и око питања која утичу на живот и здравље. Када све то имамо у виду, логично је помислити да медији могу да делују у сврху остварења било ког прокламованог циља, и да то деловање буде успешно, и без значајних лимита у могућностима њиховог деловања. Међутим, када говоримо о креирању и промоцији културе мира, анализом најважнијих елемената, као што су онтолошка и феноменолошка природа мира, као и рата као опозита, анализом и дефинисањем етике мира и рата, долазимо до закључка да људска природа, и шире, природа живота на Земљи, као и историја и наслеђена искуства из прошлости, у јукстапозицији са феноменолошким и онтолошким обележјима медија, показује значајна ограничења медија масовне комуникације у сврху остваривања тог хуманог и пожељног циља. Ти лимити су дубоко укоренењени и у феномен мира, и у феномен рата, и у природу људи и друштва, као и у природу масовних медија. Међутим, оно што медији могу, и у чему нису лимитирани јесте промоција елемената културе мира и ненасиља, као што су толеранција, дијалог, јавни дискурс који промовише и уважава различитост, и других елемената који делују на смиривање тензија и ненасилни приступ превенцији и решавању конфликта.

**Кључне речи:** мир, рат, етика мира, медији, култура мира

---

\* sasha.filipovic@gmail.com

## Увод

У поимању сопственог живота, људи, чини се, праве грешку када рат и мир гурају на супротне крајеве трансцедента. Та грешка је све видљивија у садашње време када људска заједница упорно настоји да своје крупне конфликти решава игром са позитивном сумом, односно исходом игре у којој све стране нешто добијају али и нешто губе, или га се, бар, добровољно али невољно одричу, остављајући тако клицу сукоба у будућем времену, сукоба којим би исправили оно што су, „ради мира у кући” данас пропустили. То је неизбежни постулат хипердемократије која, као никад до сада настоји да изједначи велике и мале, јаке и слабе, добре и зле, богате и сиромашне, паметне и оне друге. То са промовисањем хипердемократије у свеопшту и свемогућу вољу није тако лоше, нарочито за мале, слабе и сиромашне, али велики, јаки и богати тешко да могу да буду задовољни сваковрсном симплификацијом свега на најнижем нивоу. То стање је онтолошки „неисправно”, и, вероватно неодрживо на дуже стазе, јер, чему онда богатство, снага и величина богатих, јаких и великих, ако од свега тога нема користи? Футуристи постављају и питање, да ли толико инсистирање на једнакости и истим правима за све и у свему, и инсистирање на дуготрајном миру онако како је мир данас схваћен, као начину да се једнакост успостави и одржи, само одлаже и чини неизбежним нови, велики рат. Јер, тврде футуристи и дистописти, што је одлагање дуже, то ће и нови велики рат бити дужи и тежи. Да ли су рат и мир заиста појмови на супротним странама, или у међупростору постоји законитост да један нужно проистиче из другог?

Све до модерних времена и промовисања демократије у нову „религију света”, рат и мир су били спирално увијени и тешко одвојиви један од другог. Тек после великих ратова 20. века, на рат се гледа другачије и искључивије. Време које је испред нас тек треба да потврди исправност једног или другог приступа, али сви су изгледи да ће после епохе хипердемократије и великог мира доћи нека друга, већ виђена рђава времена. „Два светска рата у 20. веку, писао је Ерих Марија Ремарк, можда неће бити довољна као поука за човечанство. Свет је поново уроњен у пепељасто сиво светло апокалипсе. Мирис крви још није нестао и прашина се није слегла од уништења прошлог рата, а у лабораторијама и фабрикама већ раде пуном паром како би очували свет уз помоћ оружја које може да дигне у ваздух цео глобус” (фон Штернбург 2000, 249). Данас највећим делом света влада мир, али важни светски политичари све чешће помињу реч рат као начин да реше проблеме држава које воде и заштите начин живота који преферирају. У таквом суморном миљеу научници и хуманисти треба да објасне свету како интензивирати креирање политике мира.

## Феноменолошка и онтолошка обележја мира

Енциклопедија политичке културе дефинише мир „као стање позитивног, кооперативног и конструктивног и ненасилног односа између људи и природе, између нација, друштвених група, слојева као и између појединаца. Мир

није само непостојање сукоба или насиља већ и нужан услов и основна претпоставка за означавање низа позитивних вредности, процеса, односа и институција — као што су разумевање, толеранција, сарадња, пријатељство, развој, демократија, владавина закона, социјална држава. За људе је мир од почетка и од постанка човечанства био један од најцењенијих вредности јер је његова супротност рат — подразумевао страдања, смрт а понекад и нестанак целокупних друштава и народа” (Енциклопедија политичке културе 1993: 668).

Стари Грци, који су о већини животних феномена имали исправније гледиште него данашњи свет, успоставили су однос према Богу, добру и злу као и према насиљу и миру који би могао да се покаже исправнијим него данашња гледишта. Почев од *Епикуровог парадокса* (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2018), па до Лајбницевог *теодиције*, и нарочито једног Спинозиног учења, мир нипошто није пуко одсуство рата (*privatio belli*), већ значајно комплекснији појам (Goetschel 2004, 77): „За државу, чији поданици, преплашени страхом, не узимају у руке оружје, пре се може рећи да немају рат, него да имају мир. Јер мир није одсуство рата, већ врлина, која произилази из снаге духа; јер је то служба и стална воља да се изврши оно што треба да се уради у складу са заједничким интересом заједнице. Та држава, штавише, чији мир зависи од лењости њених поданика, а које, наиме, воде као стадо оваца да би само научили да служе, с правом се назива пустињом пре него заједницом” (De Spinoza 1670)<sup>1</sup>.

Ратови нипошто нису случајна појава. Бројни научни радови о насиљу указују да насиље и његова најтежа последица – рат, чине онтолошку ултимативност бића човека. Агресивност и насиље човека, па и чињење зла другом човеку нису ствар његовог избора, већ су то природни импулси дубоко усађени у онтолошко биће човека који чине да агресија, насиље и зло буду начин живота и начин испољавања природних нагона које друштво не може вечно да сузбија. Клаузевиц (немачки: *Carl Philipp Gottfried von Clausewitz*) је сматрао неразумним да човек изгуби из вида или занемари своја природна својства и објективне корене само због одбојности према „озбиљности елементарна рата”. „Рат припада сфери јавног живота”, писао је он. „Рат је сукоб значајних интереса који се решавају крвопролићем, и то је једини начин на који се разликује од других сукоба” (Клаузевиц 1936, 144). Критеријум који одређује прави значај и улогу одређене насилне радње није морални, већ суштински, често и егзистенцијални фактор или разлог. Следствено томе, агресију и насиље код човека, пре свих разлога, покрећу сврха насилне радње и практична корист од ње”.

Мир је стање у друштву у којем нема сукоба односно рата. Стање сукоба две или више страна зове се рат. Рат је појам супротан појму мир и заснива се на насиљу. Поред одсуства рата, мир може да означава и социјално, лично и друштвено благостање. У историји цивилизације мир је увек био идеално ста-

<sup>1</sup> „Civitas, cuius subditi metu territi arma non capiunt, potius dicenda est, quod sine bello sit, quam quod pacem habeat. Pax enim non belli privatio, sed virtus est, quae ex animi fortitudine oritur; est namque obsequium constans voluntas id exsequendi, quod ex communi civitatis decreto fieri debet. Illa praeterea civitas, cuius pax a subditorum inertia pendet, qui scilicet veluti pecora ducuntur, ut tantum servire discant, rectius solitudo, quam civitas dici potest”.

ње друштва, али историју ипак карактерише стање рата и оружаног решавања конфликтних ситуација. Да је рат доминантни начин решавања конфликта у историји цивилизације показује и потреба међународне заједнице да регулише стање рата како би се на најмању меру свели ратни злочини и да би се ратови водили на „цивилизовани” начин.<sup>2</sup> Тако, на једној страни имамо рат као морално нежељену појаву у решавању конфликта, а на другој страни имамо рат као најчешћи начин решавања конфликта (Dalai Lama XIV 2017).

У настојању да разлоге за настанак ратова сведе на најмању меру, модерна политичка наука настоји да ревидира чак и појам „конфликт међу државама” уводећи један други, веома занимљив појам: „ред међу државама” као стање међусобног поштовања и признавања интереса. Кључ за промовисање реда међу државама, а самим тим и за повећање шанси за мир требало би да буде одржавање равнотеже снага између држава, односно стања у коме ниједна држава није толико доминантна да може наметати вољу осталима. Заступници овог гледишта су били Метерних, Бизмарк и Ханс Моргентау, а касније и Хенри Кисинџер. Сродни приступ, у учењу Хуга Гроцијуса и Томаса Хобса понудила је такозвана „енглеска школа теорије међународних односа” нарочито Мартин Вајт у својој књизи *Power Politics* (1978) и Хедли Бул у *The Anarchical Society* (2002).

Пошто би одржавање равнотеже снага у неким околностима могло захтевати спремност за рат, неки критичари су идеју равнотеже снага видели као промоцију рата, а не као промоцију мира. То је била радикална критика оних присталица савезничких и придружених сила који су оправдавали улазак у Први светски рат на основу тога да је неопходно сачувати равнотежу снага у Европи од немачке тежње за хегемонијом и прерасподелом колонија. У другој половини 20. века, а посебно током хладног рата, посебан облик равнотеже снага - међусобно нуклеарно одвраћање - појавио се као широко распрострањена доктрина о кључу мира између великих сила. Критичари су тврдили да је развој нуклеарних залиха повећао шансе за рат, а не за мир, и да га је „нуклеарни кишобран” учинио „безбедним” за мање ратове (нпр. рат у Вијетнаму и совјетска инвазија на Чехословачку како би се окончало Прашко пролеће), чинећи такве ратове вероватнијим.

Борба за успостављање одрживог и дуготрајног мира, односно изградња културе мира заснива се на перманентном супротстављању насиљу као облику решавања сукоба. Ово није место на коме би смо широко образлагали онтолошки појам *сукоба* међу људима, али јесте место на коме би смо приметили да сукоб није исто што и насиље. Сукоб је сигнал незадовољства у систему међуљудских односа (Franović i Vukosavljević 2018, 35). Суштински, сукоб сам по себи није негативна нити штетна појава. Сукоб се може разумети као шанса за промену, за трансформацију постојећег незадовољства у ново стање којим

---

<sup>2</sup> Женевске конвенције су низ од четири међународна споразума потписаних у Женеви (1864, 1906, 1929. и 1949. год.), чиме су успостављени хуманитарни принципи по којима су *члешћи* потписнице обавезне да се понашају према непријатељским војницима и цивилима за време ратних сукоба

ће сви бити задовољни. Зато је видљивост постојања сукоба важна, па зато понекад конфронтација и чињење сукоба видљивим, посебно у ситуацијама неравнотеже моћи, може допринети конструктивној разради сукоба. Користимо термин разрада или трансформација јер указују на потребу постојања процеса, док је термин „решавање” усмерен пре свега на резултат.

Суштина одрживих решења комплексних друштвених сукоба јесте успостава новог виђења себе и других и остваривање међусобног поштовања и сарадње, препознавање интереса да потребе свих буду задовољене, потребе које често нису очигледне, јер су у сенци захтева спрам друге стране. За такву дубинску промену односа потребно је време и потребно је да се у фазама односи развијају, да се опробавају могућности сарадње и тиме гради однос поверења. Тај процес садржи успоне и падове, напредовање и назадовање, зато је важно постојање простора за испробавање различитих решења, чему је простор затворен у случају оријентисаности на брзо постизање резултата, занемарујући важност процеса. Медији и њихова перманентна подршка су од круцијалне важности за поступак решавања сукоба мирним путем, односно стварање одрживог мира (Franović i Vukosavljević 2018: 35).

## Етика мира

Етика мира, или рата, појам је веома компликован за разумевање, и нарочито за објашњавање. Људи су у данашњем времену склони да етички однос према рату и миру конституишу занемарујући темељне импулсе човека које је, према Раселу веома опасно занемаривати јер се тиме занемарује онтолошка природа човека коме је насиље дубоко укорено у само биће (Russell 1949: 125). Јер, када говоримо о рату и миру, ми, у ствари, говоримо о насиљу и ненасиљу, односно о добру и злу као манифестацији односа човека према другом човеку у светлу сопствене градације потреба и интереса. Следствено томе, задовољење природних потреба човека и његове заједнице, увек је било изнад емпатије према другим људима и њиховим заједницама. Људи, углавном, нису у стању да схвате ни добро ни зло. „Разум никад није био у стању да одреди добро и зло, чак ни да одвоји добро од зла, бар приближно; него их је увек, постидно и жалосно, још мешао...” (Достојевски 1975, 272)

У последњих неколико деценија богата друштва већину природних потреба, за које се у прошлости ратовало, решавају куповином, дакле новцем, али тамо где нема новца, или нема довољно добара за куповину, опет су насиље и рат прва, ако не и једина опција. У том смислу, култура мира је, у ствари, последица односа човека према насиљу као начину решавања личних и друштвених конфликта. Онтолошки гледано прича о насиљу и ненасиљу је прича о злу и добру, а ту већ долазимо на терен прималних односа и прималних импулса човека који су настали у далекој прошлости и непромењени постоје стотинама хиљада година одређујући понашање човека и људских заједница више него иједна друга тековина цивилизације.

Ако покушамо да разумемо однос добра и зла у свету у коме живе људи, врло рано ћемо се сусрести са дуалним третманом тог ноумена. Зло би морало да се одреди као ентропијска, не-људска, или, ако хоћете, божанска и прељудска творевина, док би добро било негентропија, људска творевина за земаљску и људску друштвену употребу и самом том чињеницом немерљиво слабија од зла.

Зло је стање по себи настало у моменту стварања света без обзира ко га је, када и како створио, коме су људи дали негативну конотацију супротставивши га добру као својим настојањима да неподношљивост живота и својих несавршених односа учине подношљивим. Свети Августин је писао да за постојање и одржавање зла није потребно ништа, оно постоји по себи и *ex nihilo*, оно је „одсуство добра” (Saint Augustine 1997). Напротив, за успостављање и одржавање, односно постојање добра је потребан напор, енергија, синхрони и перманентни рад великог броја људи. Овакво одређење односа добра и зла није ново, пун га је стари и средњи век. Оспоравање, па чак и ругање хришћанском идеалу *добра* наспрам привлачности *одвратног зла* био је чест мотив ренесансних уметника и мислилаца. Врхунац је достигао у чувеној Макијавелијевој тежњи: „Желим да одем у пакао, а не на небо. Тамо ћу уживати у друштву папа, краљева, принчева, док су на небу просјаци, калуђери и апостоли”

Свет у коме живимо је сложена и контрадикторна, али у исто време јединствена дијалектичка целина. Од памтивека су постојале несугласице међу људима, народима и државама и с тим у вези установљени су различити начини решавања конфликтних ситуација. Да ли ће се проблем и конфликт решити насилним или ненасилним путем, и да ли ће друштво доћи до мирне егзистенције или ће прибећи војној акцији, умногоме је зависило од моралних ставова сваке од сукобљених страна. После миленијума и векова решавања проблема природним путем, дакле, применом права јачег, односно ратовањем, човечанство је развило етичке принципе деловања у политичким сукобима. Однос између категорија рата и насиља је очигледан и признају га готово сви филозофи. Да ли је употреба насиља и агресије у природи човека, или је, напротив, људска природа својствена стваралаштву и миротворству? Постоји ли етика мира и да ли је она супротстављена етици рата? Чини се да комбинујемо неспојиве речи, али није тако. У објективној стварности, етика рата и етика мира дефинитивно постоје и допуњавају се, јер се и рат и мир граде по одређеним законима, укључујући и моралне. Привидна опозиција ових појмова, али и људског поступања *a propos* њих показује везу између ових појмова и њихову нераскидиву дијалектичку повезаност. Једно без другог не могу постојати – заједно чине хармонију бића. Позитивни морални принципи рата - храброст, племенитост, мудрост, сналажљивост, војна стратегија, самоодбрана, национални идентитет - уобичајене су теме фикције, почевши од античког епа који постоји код сваког народа, па до дела о великим ратовима протеклог двадесетог века. Етичке противречности рата дале су повода за расправе о њему у филозофији различитих периода, од Аристотела до Ничеа и савремених филозофа и социолога.

Темељно етичко питање у смислу овог рада је: обзиром да је рат највеће зло човечанства, да ли је етички супротставити се том злу – ратом? Задатак и одговор изгледају лаки, али, да ли је тако? Својевремено је Лав Толстој писао о тој дилеми окрећући се Јеванђељу и Беседа на гори<sup>3</sup>. Он је сматрао да је одступање од закона „љуби непријатеља свог” који су дали Христ и тумачења Беседе на гори последица компромиса између цркве и државе. Толстој је био ватрени противник сваког рата и сваког насиља (Кашников и Куманьков 2016). Мајаковски је 1915. године, у жеку крвавих борби између руске и немачке војске у једној песми<sup>4</sup> писао: *Мили Немци, знам у вашем даху Гетеова је Гретхен.*

Овде треба промислити још један аспект дилеме око добра и зла, мира и рата. Можда ће питање некеме звучати јеретички, па можда и неетички, али ако посматрамо данашњи стадијум цивилизације на планети, да ли је за тај ниво цивилизације, науке, квалитета живота заслужније зло у човеку, или добро у њему. Ми нећемо давати одговор на ово питање, али је Берtrand Расел половином двадесетог века писао: „Друштвена кохезија, која је израсла из оданости некој групи утемељеној на страху од непријатеља, јачала је кроз један процес који је делом био природан а делом осмишљен, док није досегла огромне размере скупина које данас називамо нацијама. Разне су силе утицале на ове процесе. У најранијој фази, оданост групи највероватније је почивала на оданости вођи. У великом племену, поглавица или краљ били су познати свима, чак и кад се приватно појединци међусобно нису познавали. На тај начин, лична оданост, за разлику од племенске, омогућавала је бројчани пораст групе, а да се то није косило с инстинктом. У једној фази, дошло је до даљег развоја. Ратови, који су првобитно били ратови до истребљења, постепено су постали – барем делимично – освајачки; губитници су, уместо да буду погубљени, проглашавани робовима и приморавани да раде за своје освајаче. Када се то десило, унутар заједнице настале су две врсте људи – наиме, првобитни чланови, који су једини били слободни, то јест носиоци племенског духа, и поданици који су се покоравали из страха, а не из инстинктивне оданости. Нинива и Вавилон владали су огромним територијама, не зато што су њихови поданици имали неки инстинктивни осећај за друштвену кохезију са владајућим градом, већ искључиво из страха од њихове вештине ратовања. Од тих најранијих дана па до савременог доба, рат је био главни покретач проширења заједница, а страх је постепено смењивао племенску солидарност као извор друштвене кохезије. Ова промена није била ограничена само на велике заједнице; она се одвијала, на пример, и у Спарти, где су слободни грађани чинили малобројну мањину, док су хелоти немилосрдно тлачени. Спарта је дизана у небеса у антици због њене завидне друштвене кохезије, али то је кохезија која никад није била замишљена тако да обухвати читаво становништво, осим утолико што је страх налагао оданост” (Russell 1949).

<sup>3</sup> *Беседа на гори* је збирка Исусових етичких учења и изрека, прикупљена у новозаветном Јеванђељу по Матеју (Κατὰ Ματθαῖον εὐαγγέλιον)

<sup>4</sup> *Флаута-кичма (Флейта-позвоночник)* песма је коју је написао руски песник Владимир Владимирович Мајаковски. Написана је јесени 1915. године, а први пут објављена у децембру исте године у *Взјал* алманаху. Била је у великој мери цензурисана. Тек марта 1919. године појављује се нескраћена верзија, у *Сабраним делима Владимира Мајаковског 1909—1919.*

Да даље парафразирамо Расела (1949): Људи инстинктивно деле друге људе на пријатеље и непријатеље – пријатеље, према којима гаје осећање за сарадњу; непријатеље, који у њима изазивају нагон за надметањем. Увек када се изађе из породичних оквира, спољни непријатељ обезбеђује кохезивну снагу. Док влада сигурност, можемо приуштити луксуз да мрзимо свог суседа, али у време опасности морамо га волети.

### **Улога медија у креирању и подстицању културе мира**

Да би у једном друштву демократија функционисала како треба, грађанима је потребан приступ информацијама које по правилу обезбеђују медији. Масовни медији обављају кључну улогу у процесу информисања, као и у процесу формирања колективне свести (Bjelajac, Filipović and Banović 2021). Та функција медија је нарочито важна у периодима припреме сукоба који би могли да резултирају нестанком мира. Недостатак информација може, у било којој фази сукоба, учинити људе лаким за манипулисање. Медији морају да знају који су темељи једног друштва, који је циљ целог друштва, и да на основу тога утврђују уређивачку политику и начин извештавања. Медији јасно морају да знају које вредности штите и на којим етичким изворима се напајају. Медијима су нарочито битна начела на којима и по којима делују. Само такви медији могу да изврше свој задатак, а то је, ван сваке разумне сумње, тачно и правовремено информисање јавности које ће значајно допринети и безбедности друштва и поретка. Способност доношења одлука заснованих на информацијама јача друштва и подстиче економски раст, демократске структуре и позитиван поглед на будућност. Управо из тог разлога, Миленијумска декларација Уједињених нација наглашава потребу „да се обезбеди слобода медија да обављају своју суштинску улогу и право јавности да има приступ информацијама” (United Nations 2000). Треба нагласити да са данашње тачке гледишта, информативним медијима се сматрају и разне дигиталне онлајн платформе и сервиси. Традиционални медији су се такође изместили у дигитално, али пука транзиција или дигитализација садржаја традиционалних медија није разлог тако темељите промене у начину функционисања људских бића. Овде је важно указати на два феномена карактеристична за дигиталне медије, а то су интерконективност (међуповезаност) и интерактивност (Бјелајац и Филиповић 2021). Интерконективност и интерактивност стварају несагледив број извора информација, које су у највећем броју случајева нетачне, али уз толику могућност избора, појединци траже и прихватају оне информације које су у складу са њиховим предубеђењима, и то драстично компликује потенцијалну хомогенизацију медија ка било ком циљу, укључујући и промоцију културе мира и ненасиља.

Са друге стране, сукоби не настају спонтано. Чак и ако је повод за рат настао изненада и непредвидиво, као повод за Први светски рат<sup>5</sup>, од повода до првих сукоба прође много времена у коме сукобљене стране фингирају напоре

---

<sup>5</sup> Сарајевски атентат, 28. јуна 1914.

да се сукоб реши мирним путем. Истовремено сукобљене стране тај период користе да сопствено јавно мњење припреме за могући рат и да код грађана створе став да је рат оправдан и праведан. Пошто већину оружаних сукоба у новије време иницирају владе великих држава из лукративних разлога, важно им је да већина грађана буде на „њиховој” страни, што носи велики потенцијал за лажно представљање чињеница и покушај преузимања контроле над дистрибуцијом информација. Управо из тог разлога је интервенција непристрасних и слободних глобалних медија важна не само за светску јавност већ и за људе на које се директно утиче. Таква пракса је започета током Вијетнамског рата и настављена у свим малим или великим ратовима које је водила или их данас води америчка војска. Грађани Србије су били сведоци начина извештавања из бомбардоване Србије великих и ауторитативних медијских мрежа (CNN, BBC) или великих агенција AP, France Presse, итд. Таква пракса је видљива и у локалним сукобима који су вођени ове или прошле године (Азербејџан – Јерменија, или сукоби на истоку Украјине). За разлику од међународних медија који покривају само велике сукобе, и редово су промотери државне политике једне од сукобљених страна, локални медији обично дубље разумеју постојеће политичке структуре, учеснике сукоба, као и промене које су претходиле избијању насиља. Медији стога могу не само да утичу на друштво пре сукоба тако што ће препознати и правилно се бавити проблемом, већ и касније када сукоб почне. Медији имају моћ да смире тензије пре него што дођу до критичне тачке и критички држе владу, опозицију и друштво. Пружајући веродостојне информације и досежући широку публику, медији помажу у управљању сукобима и промовишу демократске принципе. Након сукоба, помирење и друштвени развој се такође могу подстицати (Westphal 2004).

Медији и новинарство могу бити од велике помоћи у управљању конфликтима и изградњи мира. Међутим, моћ коју имају је углавном ограничена, јер медији по вокацији само описују оно што новинари виде и нису позвани, нити су моћни да се баве елиминацијом оружаних сукобе. Медији могу бити добро средство у здравом и функционалном окружењу, али је потребно више од етичког и одговорног извештавања да би се осигурао трајни мир и сигурност. Улога медија је двострука: с једне стране, медији извештавају и размишљају о хитним питањима и могу помоћи да се доведу у питање утврђени концепти и идеје. С друге стране, могу се користити у пропагандне сврхе и уместо откривања истине покушати да се ствари прикрију и тиме умањују слобода и право људи на информисање. Без обзира на то, потенцијал медија у конфликтним и постконфликтним ситуацијама остаје чист позитиван и нажалост до сада је недовољно искоришћен (Kuusik 2010).

Слабашну светлост у борби за изградњу мира може да пружи једна посебна врста новинарске професије која се зове *мировно новинарство* (Kuusik 2010). Мировни новинари настоје да разоткрију узроке сукоба и праве циљеве свих учесника док је сукоб још увек у најави. Такође настоје да хуманизују све жртве сукоба. Новинари не покушавају да искористе губитак и патњу учесника у сукобу, већ се труде да извештавање буде избалансирано. Део етичких смерница за овакву врсту извештавања је да се јавно прикажу људи који су аполо-

гете мирног решавања проблема, људи који говоре против рата и насиља и документују патње и губитке на свим странама. Могућа решења и покушаји да се спречи даља ескалација сукоба су и у центру мировног новинарства. Предложени оквир који користе медији за изградњу мира може користити различите стратегије као што су (Himelfarb and Chabalowski 2008):

- новинарство осетљиво на конфликт и мировно новинарство;
- Забавни медији који промовишу мир;
- Медијска регулатива за спречавање подстицања насиља,
- Грађански медији који промовишу мир.

Помоћ јавног мњења јесте и увек мора бити циљ сваког извештавања, јер без досезања широке публике која може да предузме акцију, ефекат медија је у најбољем случају ограничен. Стога недемократске владе покушавају да малтретирају и прогоне новинаре како би их одржали у реду и спречили их да разоткрију недолично понашање и злоупотребу положаја. Ова пракса се све више може приметити и у демократским земљама и жестоко је критикована (Freedom House 2010). Чињеница је да када је стање мира, медији о њему не извештавају, јер када је мир, то није вест, и промоција мира кроз деловање медија постоји само када постоји сукоб или рат. Тада медији поделе улоге, па одређена група медија информише и врши пропаганду у складу са циљевима једне стране, друга група ради у интересу остваривања циљева друге стране, док одређени број медија промовише мир, односно пропагира престанак сукоба.

Међутим, није сваки конфликт рат, иако постоји тенденција, нарочито присутна у медијима, да се различите ствари представе као рат, па су тако делатности које се спроводе на сузбијању пандемије „рат против вируса”, активности у циљу заштите животне средине су „рат против загађења и климатских промена”, и слично. Стога, оно што медији најпре могу да ураде је десензационализација догађаја и избегавање дискурса који опонаша ратни дискурс. Оно што медији такође треба и могу да ураде је промоција елемената и вредности који су саставни део културе мира и ненасиља, као што су толеранција, дијалог, поштовање различитости, уважавање супротног мишљења и супротних циљева, и то је најважнији простор у коме медији могу да делују у циљу креирања културе мира. Промоцијом тих вредности смањено би се потенцијал за насилно решавање конфликта сваке врсте, уз истовремено смањивање тензија у друштву, и неговање демократских и хуманистичких вредности.

## Закључак

Жарко Пуховски тврди да, „жели ли се иоле озбиљно говорити о миру као моралној вриједности, потребно је расправити оправданост свагда претпостављене моралности мира. Ова је оправданост упитна и онда када је мир резултат потпуне победе једне стране (због аргументације скициране у другоме од уводних цитата), али и у ситуацији у којој се ради о ратном компромису до

којега је дошло због немогућности било које стране да побиједи” (Puhovski 2015).

Идеја, крајње јеретичка са хуманистичке стране, да није потпуно сигурно да је за развој људске цивилизације и човека каквог данас познајемо, мир заслужнији од рата, провејава кроз већину извора које смо користили, па провејава и кроз сами овај рад. То нипошто није хир, а нарочито није намера аутора. Једноставно, превише догађаја у историји указује да су агресија, насиље и ратови ти који су утирали пут прогресу и научним открићима.

До пре стотинак година, људи су са презиром говорили о миру. Велике европске царевине су по правилу ратовале туђим колонијалним поданицима. У крвавој бици код Галипоља у Првом светском рату, са британске стране погинуло је 130,000 војника британског царства, углавном војника из Аустралије, Индије, Новог Зеланда и Њуфаунленда. Већ смо констатовали да се огромне жртве током другог светског рата промениле перцепцију корисности ратова. Русија је недавно отворила податке о броју совјетских грађана који су страдали у другом светском рату. Уместо 20 милиона, колико је било признато, сада се говори о броју о преко 44 милиона.

Већ поменути Берtrand Расел је дао још једну занимљиву конструкцију по којој је за актуелну сатанизацију рата и ратовања крива дискрепанца између времена за које човек може да створи дете (280 дана) и драстичног смањења времена за које се може починити масовно ратно убиство: „Проблем мирења са нашим анархичним импулсима није довољно проучен, али тај проблем постаје све ургентнији како научна техника више напредује. Са чисто биолошког становишта, жалосно је што је деструктивна страна технике напредовала толико брже од креативне стране. У једном тренутку, човек може да убије 500.000 људи, али не може добити дете ништа брже од наших дивљих предака. Када би човек могао да добије 500.000 деце брзином којом атомска бомба може да убије 500.000 непријатеља, могли бисмо, по цену огромних патњи, биолошки проблем препустити борби за опстанак и дарвинистичким законима. Али у савременом свету, не можемо се ослонити на стари механизам еволуције” (Russell 1949).

Када је у питање улога медија у креирању културе мира, мислимо да са жалошћу треба констатовати да медији имају мало шанси и прилика уопште да се посвете овом хуманом циљу. На првом месту, треба имати у виду да је за огромну већину медија приход основни покретач, разлог постојања и својеврсна детерминанта уређивачке политике. Приход, и прилике за приход, увећавају се бројем корисника тог медија (гледалаца, читалаца, слушалаца). На увећање аудиторинума може се утицати кредибилитетом и квалитетом информација и садржаја, али то је знатно дужи и мукотрпнији пут, а уз то, повећањем броја информација које круже између интерконектованих корисника кредибилитет све више постаје релативна ствар. Сензационализам, који је одувек био један од најзначајнијих фактора привлачења нове медијске публике, у доба примата нових медија добио је додатно на значају. Уз то, у поплави информација аудиторинума најчешће гледа наслове, па тек онда можда чита остатак текста или

гледа/слуша остатак медијског садржаја. Стога медији чија успешност, или чак и постојање зависи од величине аудиторијума које је у директној вези са бројем оглашивача и ценом огласног простора склонији су да извештавају о конфликтима него о толеранцији, и у таквој поставци ствари, јако је тешко прилагодити уређивачку политику циљевима креирања и промоције културе мира, све и да постоји консензус и воља да се то уради. Они медији чији су оснивачи државе увек раде у државном интересу, и могућност њиховог деловања ка креирању културе мира и ненасиља директно зависе од политике њихових оснивача и финансијера. За време мира, све изгледа лако. Медији и новинари пишу и учествују у различитим пројектима изградње мира, толеранције, разумевања међу људима и нацијама. Међутим, чим се појави прилика за ратовање, а њу увек иницира држава, све долази на своје место као пре сто хиљада година. Новинари пацифисти постају издајници и лако се угуше у мору ратних хушкача. Као крајњу меру, држава, чак и она најслободнија прогласи ратне законе о информисању. Грађани Србије имају несрећу да је свака генерација у последњих седамдесет година имала прилику да буде сведок ратничке еуфорије и неетичког понашања медија према миру и државе према новинарима који су желели мир.

## Литература

1. Бјелајац, Жељко Ђ. и Александар М. Филиповић. 2021. „Флексибилност дигиталних медија за манипулативно деловање сексуалних предатора”, *Култура полуса*, XVIII (44) 51-67, <https://doi.org/10.51738/Kpolisa2021.18.1r.2.01>
2. Достојејевски, Фјодор. 1975. *Зли дуси*, I, Београд: Рад.
3. Кашников Борис Николаевич, и Арсениј Дмитриевич Куманьков. 2016. *Етика војны и мира: история и перспективы исследования*, Киев: Алетејя
4. Клаузевиц, Карл. 1936. *О војне*. Москва: Госвоениздат
5. „Мир”, у *Енциклопедија политичке културе*, Београд: Савремена администрација, 1993
6. фон Штернбург, Вилхелм. 2000. „Как будто все в последний раз”, *Иностранная литература*, 10.
7. Bjelajac, Željko, Aleksandar M. Filipović and Božidar Banović. 2021. “Instruments of support in promotion of healthy food and food safety culture”. *Economics of Agriculture*, 68 (1), 241-255, <https://doi.org/10.5937/ekoPolj2101241B>.
8. Bull, Hedley Norman. 2002. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, New York: Columbia University Press
9. Dalai Lama XIV. (n.d) „Quotable Quotes”, *Goodreads*, последњи приступ 23.09.2021, [https://www.goodreads.com/author/show/570218.Dalai\\_Lama\\_XIV](https://www.goodreads.com/author/show/570218.Dalai_Lama_XIV)
10. De Spinoza, Baruch. 1670. *Tractatus theologico-politicus*. Hamburg: Apud Henricum Kunrath
11. „Epicurus”, in *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2018. Последњи приступ 20.09.2021, <https://plato.stanford.edu/entries/epicurus/>.

12. Franović, Ivana, i Nenad Vukosavljević. 2018. *Nenasilje - Priručnik za treninge iz izgradnje mira*, Beograd, Sarajevo: Centar za nenasilnu akciju.
13. *Freedom House*. 2010. „Censorship Without Borders-Freedom of the Press 2010”, poslednji pristup 29.09.2021, <http://freedomhouse.org/template.cfm?page=543>
14. Goetschel, Willy. 2004. *Spinoza's Modernity: Mendelsohn, Lessing, and Heine Paperback*, Madison: University of Wisconsin Press
15. Himelfarb, Sheldon and Megan Chabalowski. 2008. „Media, Conflict Prevention and Peacebuilding: Mapping the Edges”. *United States Institute for Peace*. Poslednji pristup 25.09.2021, <http://www.usip.org/resources/media-conflict-prevention-and-peacebuilding-mapping-edges>
16. Kuusik, Nora. 2010. „The Role of the Media in Peace Building, Conflict Management, and Prevention”, *E-International Relations*, poslednji pristup 29.09.2021, <https://www.e-ir.info/2010/08/28/the-role-of-media-in-peace-building-conflict-management-and-prevention/>
17. Puhovski, Žarko. 2015. „(Ne)moralnost mira?”, *Peščanik*, poslednji pristup 30.09.2021, <https://pescanik.net/nemoralnost-mira/>
18. Russell, Bertrand. 1949. *Authority and the Individual*. London: George Allen and Unwin.
19. Saint Augustine. 1997. *The Confessions*. New York: Touchstone.
20. *United Nations*. 2000. Millenium Declaration, poslednji pristup 20.09.2021, [https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A\\_RES\\_55\\_2.pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf)
21. Westphal, Florian. 2004. „The Right Information at the Right Time”, in: “Media – Conflict prevention and resolution”, James, Barry (ed.), UNESCO, 27-29, poslednji pristup 29.09.2021, <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001389/138983e.pdf>
22. Wight, Martin. 1978. *Power Politics*, Leicester: Leicester University Press

## LIMITATIONS OF MASS MEDIA IN CREATING A CULTURE OF PEACE

**Summary:** The mass media, and the media in general, play an extremely important role in every society, as well as in people's daily lives.

This role was crucial even before the number and type of media, and thus the way they work, were multiplied by digitalization and migration to online digital spaces. Today, we have a situation where a certain number of people prefer to be informed through social rather than traditional media, even about issues that affect life and health. With all this in mind, it is logical to think that the media can act for the purpose of achieving any proclaimed goal, and that this action will be successful, and without significant limits in the possibilities of their action. However, when we talk about creating and promoting a culture of peace, by analyzing the most important elements, such as the ontological and phenomenological nature of peace, and war as the opposite, by analyzing and defining the ethics of peace and war, we conclude that human nature, and beyond, the nature of life on Earth, as well as history

and inherited experiences from the past, in juxtaposition with the phenomenological and ontological features of the media, shows significant limitations of the media of mass communication in order to achieve this humane and desirable goal. These limits are deeply rooted in the phenomenon of peace, in the phenomenon of war, in the nature of people and society, as well as in the nature of the mass media. However, what the media can do and are not limited to is the promotion of elements of a culture of peace and non-violence, such as tolerance, dialogue, public discourse that promotes and respects differences, as well as other elements that work to calm tensions and promote a nonviolent approach to conflict prevention and resolution.

**Key words:** peace, war, peace ethics, media, culture of peace